

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็ง
ของชุมชนในภาคตะวันออก
PROBLEM-BASED LEARNING PROCESS FOR EMPOWERMENT PROMOTION
OF COMMUNITY IN THE EASTERN

กิจฐเขต ไกรวาส
KITTACHET KRIVART
เอกลักษณ์ ณ์ฤทธิ
AKEKALUK NUTTARIT
อาภาภรณ์ สุขหอม
ARPAPORN SOOKHOM
วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา
GRADUATE SCHOOL OF PUBLIC ADMINISTRATION, BURAPHA UNIVERSITY
จังหวัดชลบุรี
CHONBURI PROVINCE

รับบทความ : 24 กุมภาพันธ์ 2563 /ปรับแก้ไข : 23 มีนาคม 2563 /ตอบรับบทความ : 27 มีนาคม 2563

Received : 24 February 2020 /Revised : 23 March 2020 /Accepted : 27 March 2020

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน 2) ศึกษาปัจจัยความสำเร็จ และ 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการศึกษาข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม ด้วยการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้นำชุมชน 21 คน 2) กลุ่มปราชญ์ชุมชน 14 คน และ 3) ตัวแทนประชาชน 70 คน ใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างโดยผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว เป็นเครื่องมือในการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการจำแนกข้อมูลและการเปรียบเทียบข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนต้นแบบที่ดีทั้ง 7 แห่งมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้ 1) การรับรู้และตระหนักในสำคัญของปัญหาร่วมกัน 2) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา 3) ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไข และ 4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง โดยปัจจัยความสำเร็จของทั้ง 7 ชุมชนมีความคล้ายคลึงกัน อาทิ ผู้นำชุมชนมีความเสียสละ หุ่เมเทแรงกายแรงใจ ชาวบ้านในชุมชนมีความสามัคคี และหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน เป็นต้น ทั้งนี้ปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของ 7 ชุมชนมีความต่างกัน กลุ่มหนึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคด้านการดำเนินงาน อาทิ ความร่วมมือของชาวบ้านในระยะแรก ๆ มีค่อนข้างน้อย และการขาดการมีส่วนร่วมจากเยาวชนและคนรุ่นใหม่ เป็นต้น ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคในด้านการจัดการ อาทิ ปัญหาในการจัดการกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวนมาก และการขาดการเตรียมความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงผู้นำ เป็นต้น

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน, การส่งเสริมความเข้มแข็ง, ชุมชนในภาคตะวันออก

ABSTRACT

The objectives of this study were to study: 1) processes, 2) success factors, and 3) problems and obstacles in Problem-Based Learning (PBL) for empowerment promotion of the best practice communities in the Eastern Thailand. Qualitative research and participation action research were used by the explanation of 3 key informants with purposive consisting of 21 community leaders, 14 philosophers, and 70 representatives. An unstructured interview form that was considered by experts was used which contained the focus group and in-depth interviews. The qualitative data analysis was conducted by using with typological analysis and comparison analysis.

The results revealed that the 7 best practice communities that use PBL processes for empowerment promotion of communities are: 1) recognizing the importance of common problems, 2) finding the cause of the problems, 3) formulating the problem solutions, and 4) providing community's strength. The success factors in using PBL for empowerment promotion of communities are similar, such as the community leaders are sacrifice and dedicated, community members are unity and government agencies support etc. In addition, the problems and obstacles in the PBL process for empowerment promotion of community are different. There are the problems and obstacles in operation such as the unmanageable group because there are too many members, and the shortage of youth and new generations to be a part of activities etc., also there are the problems and obstacles in management, such as a lack of preparedness for leader changing etc.

Keywords : Problem-based learning process, Promotion the empowerment, Community in the eastern

บทนำ

ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ ถือเป็นปัญหาสำคัญอันเป็นผลพวงจากการพัฒนา แม้ว่าปัจจุบันปัญหาดังกล่าวจะมีแนวโน้มดีขึ้นจากจำนวนคนยากจนที่ลดลง แต่อย่างไรก็ตามยังมีคนยากจนอีกเป็นจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในชนบทและมีอาชีพหลักทางการเกษตร ในขณะที่กระบวนการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาให้ความสำคัญไปที่ภาคอุตสาหกรรม จึงทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ในการกระจายรายได้ระหว่างภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมอย่างเห็นได้ชัด โดยแนวโน้มสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ของภาคอุตสาหกรรมได้เพิ่มสูงขึ้น แต่สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของภาคเกษตรกรรมกลับลดลง ทั้งที่การจ้างแรงงานในภาคเกษตรกรรมยังคงมีจำนวนมากใกล้เคียงกับภาคอุตสาหกรรม นอกจากนี้การลงทุนในภาคอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่เฉพาะในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล และในเมืองขนาดใหญ่ (Social Data-based and Indicator Development Office, 2010, pp. 10-11) ซึ่งการพัฒนาประเทศตามแนวทางดังกล่าวนอกจากจะทำให้ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ระหว่างประชาชนในเขตเมืองและในพื้นที่ชนบทเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แล้ว ยังทำให้เกิดปัญหาสำคัญในด้านคุณภาพชีวิตของประชาชนที่มีความเชื่อมโยงกับปัญหาสุขภาพจิต ปัญหายาเสพติด และปัญหาสังคมอื่น ๆ รวมถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ที่จะก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของประชาชน

จากการพัฒนาประเทศตามแนวทางที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization theory) ที่มุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม ยังผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และปัญหาต่าง ๆ อีกมากมาย ทั้งในภาพรวมของประเทศและในระดับพื้นที่ อย่างไรก็ตามในหลาย ๆ พื้นที่ของประเทศได้เกิดปรากฏการณ์ที่แตกต่างออกไป โดยมีความร่วมมือของประชาชนในชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาทั้งปัญหาส่วนรวม และปัญหาที่สมาชิกแต่ละรายประสบ รวมทั้งได้ร่วมมือกันพัฒนาชุมชนของตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยวิธีการดำเนินงานที่ยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน อีกทั้งยังมีการจัดตั้งกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงาน และมีการประสานความเชื่อมโยงกับเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กระบวนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล และที่สำคัญยังเป็นแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชน ซึ่งแนวทางการพัฒนาดังกล่าวนี้นักวิชาการส่วนหนึ่งให้ชื่อว่า “ กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning Process: PBL)” (Krivart, 2013, pp. 1499-1513)

ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีตัวอย่างชุมชนต้นแบบที่ดีหลายชุมชนที่ได้นำเอากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน (Pintobtang et al., 2013, pp. 255-257) อาทิ ชุมชนบ้านท้ายโหนด อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ได้นำเอากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้แก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ชุมชนตำบลสองพี่น้อง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ได้ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ปัญหาความยากจน และปัญหาสุขภาพที่มีสาเหตุมาจากการใช้สารเคมีในการเกษตร และชุมชนตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและสมาชิกของชุมชน จากที่สมาชิกของชุมชนจำนวนมาก เคยประสบปัญหาจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศในช่วงปี 2540 เป็นต้น

จากความสำคัญและที่มาของปัญหาตามที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดข้างต้น จึงมีความสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการศึกษาวิจัยเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนปัจจัยความสำเร็จ และปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็ง ของชุมชนต้นแบบที่ดี ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้มากำหนดแนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อนำไปขยายผลในพื้นที่และชุมชนอื่น ๆ ของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประโยชน์การวิจัย

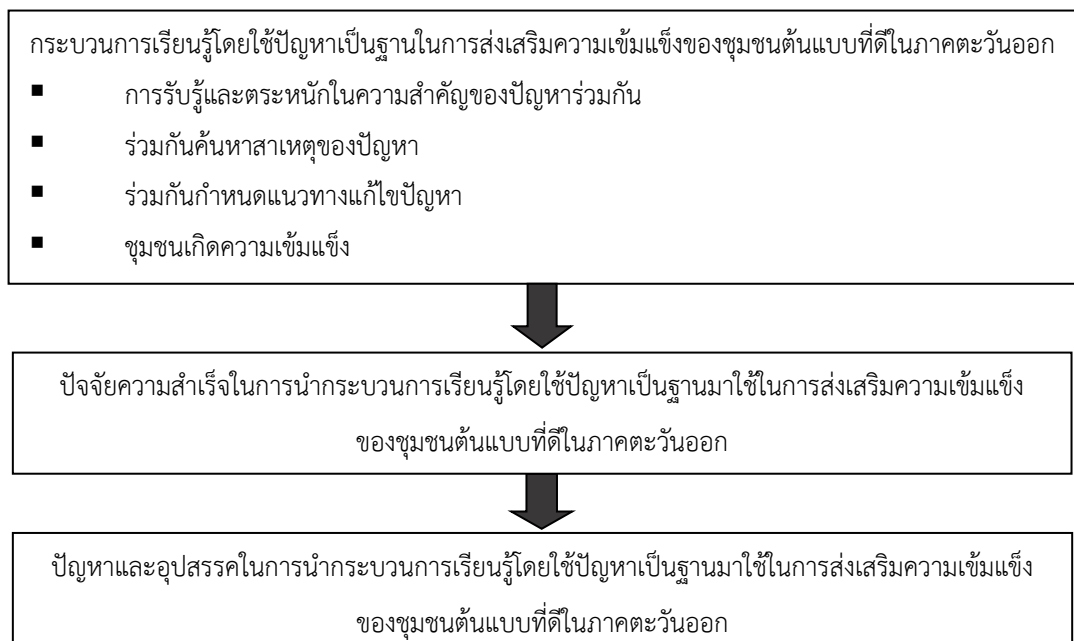
1. ได้ข้อมูลกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดี ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปขยายผลในชุมชน/พื้นที่อื่น
2. ได้ข้อมูลปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดี ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาปัจจัยความสำเร็จให้เกิดขึ้นในชุมชน/พื้นที่อื่น
3. ได้ข้อมูลปัญหาและอุปสรรค ซึ่งชุมชน/พื้นที่อื่นที่จะนำเอากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไปขยายผล สามารถนำไปกำหนดแนวทางป้องกัน/แก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น
4. ได้แนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปขยายผลในชุมชน/พื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตครอบคลุมเฉพาะกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก รวมทั้งปัจจัยความสำเร็จ และปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก 7 ชุมชน ประกอบด้วย 1) ชุมชนบ้านช่อง อำเภอนนทบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา 2) ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี 3) ชุมชนบ้านจ่ารุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง 4) ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว 5) ชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี 6) ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอนาใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา และ 7) ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

กรอบแนวคิดของการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง คณะวิจัยได้นำเอาแนวคิดการศึกษารูปแบบประชาธิปไตยชุมชน (Pintobtang et al., 2013, p. 48) มาปรับใช้เป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ร่วมกับวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) ดังนี้

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาคือกลุ่มชุมชนต้นแบบที่ดี 7 ชุมชน ที่ประสบความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน (Krivart et al., 2018, p. 37) ดังนี้

1. ชุมชนบ้านช่อง อำเภอนมสาร จันทบุรี: ได้รับการคัดเลือกเป็นชุมชน “ดี 76 ชุมชนต้นแบบแห่งความดี” ของสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน 76 จังหวัด
2. ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี: ได้รับรางวัลพระราชทานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุข ประจำปี พ.ศ. 2557 จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
3. ชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง: ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา ของกรมการพัฒนาชุมชน และชุมชน “ดี 76 ชุมชนต้นแบบแห่งความดี” ของสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใน 76 จังหวัด
4. ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว: ได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านสารสนเทศต้นแบบเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของกรมการพัฒนาชุมชน
5. ชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี: ได้รับการคัดเลือกเป็นชุมชน “ดี 76 ชุมชนต้นแบบแห่งความดี” ของสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน 76 จังหวัด
6. ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอกำแพง จังหวัดจันทบุรี: ชุมชนต้นแบบประชาธิปไตยของสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า
7. ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด: ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ประจำปี 2542 ประเภทชุมชน (ชุมชน ชุมชนเมือง เครือข่ายชุมชน) ของปตท. และรางวัลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดีเด่นด้านการดำเนินงานวัฒนธรรม ปี 2553 ของสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ

การคัดเลือกชุมชนต้นแบบที่ดีใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากการเป็นชุมชนในภาคตะวันออกที่มีการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และมีหลักฐานความสำเร็จเป็นที่ประจักษ์ชัด

ประชากร และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ประชากร ประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชน 2) ปราชญ์ชุมชน และ 3) ตัวแทนประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง ตามเกณฑ์ดังนี้ 1) กลุ่มผู้นำชุมชน ต้องมีประสบการณ์ในการบริหารงานชุมชนพื้นที่ศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี ชุมชนละ 3 คน จำนวน 7 ชุมชน รวม 21 คน 2) กลุ่มปราชญ์ชุมชน ต้องเป็นมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนพื้นที่ศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี ชุมชนละ 2 คน จำนวน 7 ชุมชน รวม 14 คน และ 3) กลุ่มอื่น ๆ ในชุมชนที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนต้องเป็นตัวแทนที่มีประสบการณ์การทำงานกับกลุ่มมาไม่น้อยกว่า 3 ปี ชุมชนละ 10 คน จำนวน 7 ชุมชน รวม 70 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ มีลักษณะแนวคำถามแบบไม่มีโครงสร้าง ที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการนำประเด็นสำคัญที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมาจัดทำเป็นร่างแนวคำถาม ทำการนำร่างแนวคำถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา และให้ข้อเสนอแนะในการปรับแก้ไข ทำการปรับแก้ไขแนวคำถามให้มีความตรงเชิงเนื้อหา และมีความสมบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มปราชญ์ชุมชน และกลุ่มตัวแทนประชาชนด้วยประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ใช้วิธีการระดมความคิดเห็นและการอภิปราย และใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ในรายที่คณะผู้วิจัยพิจารณาจากการให้ข้อมูลในการประชุมกลุ่มย่อยแล้วเห็นว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาได้เพิ่มเติม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) ในทั้งวัตถุประสงค์การวิจัยที่ 1-3 จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการเปรียบเทียบข้อมูล (Comparison analysis) เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่างของข้อมูล

ผลการวิจัย

การศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก จะนำเสนอผลการศึกษาโดยลำดับดังนี้

1. ผลการศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีทั้ง 7 ชุมชน มีดังนี้

1.1 การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกัน

ประชาชนในทั้ง 7 ชุมชน ส่วนใหญ่มีการรับรู้และตระหนักปัญหาร่วมกัน เริ่มจากผู้นำชุมชนได้มาร่วมพูดคุยปรึกษาหารือกันในเรื่องปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ซึ่งจากการที่ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร จึงมักจะประสบปัญหาในด้านราคาผลผลิตตกต่ำ ขาดอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง ทำให้ต้องประสบกับปัญหาความยากจน มีหนี้สินเป็นจำนวนมาก และส่วนหนึ่งต้องละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมออกไปประกอบอาชีพอื่นในพื้นที่ห่างไกล เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น โดยผู้นำชุมชนที่เป็นกลุ่มเริ่มต้นนี้ได้มีการขยายการรับรู้ และตระหนักในความสำคัญของปัญหาไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนผ่านเวทีการพบปะพูดคุยทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

1.2 ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา

สาเหตุของปัญหาความยากจนที่ประชาชนในทั้ง 7 ชุมชนเคยประสบ และเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบไปถึงการเกิดปัญหาทางสังคม จากการที่หัวหน้าและสมาชิกในครอบครัวต้องออกไปประกอบอาชีพในพื้นที่ห่างไกล ทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่นและบางครั้งครอบครัวเกิดปัญหาหลาย ๆ ปัญหาติดตามมา นอกจากนี้จากการที่สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ได้แก่ ยางพารา และสวนผลไม้ โดยใช้วิธีการผลิตที่ต้องพึ่งพิงเทคโนโลยีสมัยใหม่ อาทิ ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น ทำให้ มีต้นทุนการผลิตสูง ขณะที่ราคาผลผลิตที่ถูกควบคุมโดยพ่อค้าคนกลางกลับอยู่ในสถานะที่ตกต่ำ อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประชาชนที่มีอาชีพการเกษตรต้องประสบ

กับภาวะขาดทุนอย่างต่อเนื่อง และในหลาย ๆ ครอบครัวต้องไปกู้เงินจากแหล่งทุนทั้งในระบบและนอกระบบ เพื่อนำมาใช้ในการลงทุน ซึ่งปรากฏการณ์ข้างต้นนี้ได้ดำเนินไปอย่างเป็นวงจร และทำให้เกิดปัญหาภาระหนี้สินเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ ในส่วนของครอบครัวเกษตรกร

1.3 ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไข

ประชาชนทั้ง 7 ชุมชนได้ร่วมกันแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังนี้

1.3.1 รวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน อาทิ การแปรรูปผลไม้ เป็นต้น

1.3.2 แสวงหาช่องทางการตลาดใหม่ในการกระจายผลผลิตทางการเกษตร จากช่องทางเดิมที่ต้องพึ่งพิงพ่อค้าคนกลาง อาทิ การจัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อจำหน่ายสินค้าให้แก่เกษตรกรโดยตรง และผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน เป็นต้น

1.3.3 จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมการออม และสร้างแหล่งเงินทุนในชุมชนที่สมาชิกสามารถเข้าถึงได้โดยทั่วกัน

1.3.4 จัดสรรรายได้จากการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อเป็นรายได้เสริม และนำมาจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชน

1.3.5 จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของชุมชน เพื่อเป็นแหล่งพัฒนา สะสมและถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชนและผู้สนใจ

1.4 ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง หลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของทั้ง 7 ชุมชน มีดังนี้

1.4.1 รายได้ของครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่เพิ่มสูงขึ้นกว่าเส้นความยากจน (Poverty line)

1.4.2 สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้ทั้งจากอาชีพหลักและอาชีพเสริมจากการขายผลผลิตแปรรูปทางการเกษตร และการท่องเที่ยวชุมชน

1.4.3 มีแหล่งเงินออมและแหล่งเงินทุนของชุมชนที่สมาชิกสามารถเข้าถึงได้โดยทั่วกัน

1.4.4 มีการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชนที่ครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานในทุกด้าน

1.4.5 จำนวนสมาชิกในชุมชนที่ออกไปประกอบอาชีพในพื้นที่อื่นลดลง และปัญหาสังคมในพื้นที่ลดลง

2. ผลการศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก พบว่า ชุมชนทั้ง 7 ชุมชนมีปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ในส่วนที่คล้ายกันดังนี้

2.1 ผู้นำชุมชนมีความเสียสละ พยายามทุ่มเทแรงกายแรงใจในการขับเคลื่อนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

2.2 ประชาชนในชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นอย่างดี

2.3 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง อาทิ กรมการพัฒนาชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้การสนับสนุนกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างจริงจัง

2.4 มีการส่งเสริมการออมเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของสมาชิกทุกคนในชุมชน

2.5 มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

2.6 มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนา สะสม และถ่ายทอดองค์ความรู้

3. ปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก พบว่า ชุมชนทั้ง 7 ชุมชนมีปัญหา และอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ในส่วนที่คล้ายกันดังนี้

3.1 ระดับการรับรู้ และตระหนักในความสำคัญของปัญหาชุมชนของผู้นำและชาวบ้านในระยะแรกยังมีความแตกต่างกันมาก ทำให้ในระยะแรกความร่วมมือของชาวบ้านมีค่อนข้างน้อย แต่ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเมื่อปรากฏผลความสำเร็จในการส่งเสริมความเข้มแข็ง

3.2 ปัญหาการจัดการ และการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงผู้นำ ซึ่งทางชุมชนไม่ได้มีการดำเนินการในเรื่องนี้ไว้ล่วงหน้า ทำให้กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้องชะลอตัวลงไปในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำ

อภิปรายผล

1. จากข้อค้นพบในเรื่อง กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่พบว่า กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนทั้ง 7 ชุมชน มีกระบวนการที่ครอบคลุมทั้ง 1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกัน 2) การร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา 3) การร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา และ 4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของกิจฐเขต ไกรวาส (Krivart, 2013, pp. 1504-1505) เรื่อง ประชาธิปไตยชุมชนที่ผลิบานในดินแดนอีสานของไทย ที่พบว่า กระบวนการประชาธิปไตยชุมชนเพื่อแก้ไขและพัฒนาชุมชนของทุกชุมชนต้นแบบที่ศึกษา จะเริ่มจากการพูดคุยปรึกษาหารือ หรือการจัดเวทีประชาคมเพื่อรับฟังปัญหาของประชาชนในชุมชน และตระหนักถึงความสำคัญและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาร่วมกัน จากนั้น จึงร่วมกันหาแนวทางและวิธีการในการแก้ไขปัญหา และร่วมกันขับเคลื่อนกระบวนการแก้ไขปัญหานอกจากนี้ผลการศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับการศึกษาของกิจฐเขต ไกรวาส (Krivart, 2015, pp. 95-96) เรื่องประชาธิปไตยชุมชนที่ผลิบานในล้านนาของไทย ที่พบว่า ชุมชนต้นแบบที่ทำการศึกษาในทุกชุมชน มีกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนเพื่อแก้ไขพัฒนาของชุมชนที่คล้ายคลึงกัน โดยเริ่มจากการทำให้สมาชิกของชุมชนตระหนักในความสำคัญของปัญหา จากนั้นจึงร่วมกันหาแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญห ต่อด้วยการฝึกกำลังสมาชิกของชุมชนในการแก้ไขปัญห ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อการแก้ไขปัญห และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน กับกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนเพื่อการแก้ไขพัฒนาของชุมชน มีแนวคิดบนพื้นฐานพุทธปัญญานิยมเหมือนกัน โดยเฉพาะในเรื่องอริยสัจ 4 อันประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดังนั้น จึงทำให้ผลการศึกษาระบบการดำเนินงานในผลงานวิจัยทั้ง 3 เรื่องมีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2. จากข้อค้นพบในเรื่อง ปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนทั้ง 7 ชุมชน มีความคล้ายคลึงกันทั้งในประเด็นผู้นำชุมชน มีความเสียสละทุ่มเทแรงกายแรงใจ ชาวบ้านในชุมชนมีความสามัคคี และหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน ผลการศึกษาดังกล่าวแตกต่างไปจากการศึกษาของวิเชียร บุราณรักษ์ (Buranrak, 2005, pp. 126-138) เรื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี : กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี ที่พบว่า ปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ประกอบด้วย วัฒนธรรมชุมชน การระดมทรัพยากร โครงสร้าง

โอกาสทางการเมือง และโครงสร้างโอกาสทางสังคม อย่างไรก็ตามผลการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาของพรทิพย์ อุสุภรัตน์ และคณะ (Usuprat et al., 2013, pp. 110-112) เรื่อง แหยมใหญ่ : การพลิกฟื้นวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากร ที่พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแก้ไขปัญหาของชาวบ้านและชุมชนสามารถลุล่วงไปได้ จะต้องอาศัยพลังท้องถิ่นที่เข้มแข็ง และผลการศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับการศึกษาของทวีวัชรเกียรติศักดิ์ (Watcharakietisak, 2016, pp. 51-52) เรื่อง การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ที่พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนคือการมีชุมชนเป้าหมายเป็นศูนย์กลางในการสร้างความเข้มแข็ง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมทั้งปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน และชุมชนแหยมใหญ่ลุล่วงไปได้ และปัจจัยความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นในกระบวนการภายในชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งยังเป็นปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชน ส่วนปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของกลุ่ม ซึ่งเป็นกระบวนการภายนอกที่ชุมชนจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับองค์กรอื่น อาทิ หน่วยงานราชการ เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้ปัจจัยความสำเร็จในทั้งสองส่วนมีความแตกต่างกัน

3. จากข้อค้นพบในเรื่อง ปัญหาและอุปสรรคที่ชุมชนต้นแบบหลายชุมชนได้ประสบจากการที่มีการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ในประเด็นการให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของชาวบ้านในช่วงแรก ๆ ยังมีค่อนข้างน้อย ผลการศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับการศึกษาของไพสิฐ พาณิษย์กุล (Phanitikun, 2011, pp. 174-175) เรื่อง แนวทางการออกข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนงานพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทางตรงหรือแนวทางที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ในการออกข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนงานพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน อาจต้องใช้เวลาอย่างมากพอสมควรในการผลักดัน และต้องใช้ความพยายามร่วมกันจากหลาย ๆ ฝ่าย นอกจากนี้ผลการศึกษาดังกล่าวยังเป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาของ กิจฐเขต ไกรवास (Krivart, 2015, pp. 98-99) เรื่องประชาธิปไตยชุมชนที่ผลิบานในดินแดนล้านนาของไทย ซึ่งมีข้อค้นพบเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคสำคัญของกระบวนการประชาธิปไตยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของชาวบ้านในหลายชุมชนยังมีค่อนข้างน้อย เนื่องจากชาวบ้านกลุ่มดังกล่าว ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพ รวมถึงกลุ่มคนหนุ่มสาวที่ต้องอพยพเข้าไปทำงานในเมืองหรือต่างจังหวัด ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากชุมชนที่ไพสิฐ พาณิษย์กุล และกิจฐเขต ไกรवास ทำการศึกษาเป็นชุมชนที่อยู่ในช่วงการเริ่มนำกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม/กระบวนการประชาธิปไตยชุมชนเข้ามาใช้ ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนจึงยังมีค่อนข้างน้อย เช่นเดียวกับในระยะแรกของการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีข้อค้นพบว่า ในหลายชุมชนชาวบ้านยังให้ความร่วมมือในการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนค่อนข้างน้อย

ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบที่ได้นำเสนอมาทั้งหมด สามารถนำมากำหนดเป็นข้อเสนอแนะได้ดังนี้

1. ชุมชน/พื้นที่อื่นที่จะนำเอาระบบการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ควรมีกระบวนการดังนี้ 1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกัน 2) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา 3) ร่วมกันกำหนดแนวทางและดำเนินการแก้ไขปัญหา และ 4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง
2. หน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชุมชน อาทิ กรมการพัฒนาชุมชน, กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ควรเร่งพัฒนาปัจจัยความสำเร็จในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนทางด้านทรัพยากรมนุษย์ ทั้งในส่วนของโครงสร้างและพัฒนาบทบาทผู้นำและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านทุนทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน อาทิ กรมการพัฒนาชุมชน, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และกรมส่งเสริมสหกรณ์ เป็นต้น ควรเข้าไปดำเนินการส่งเสริมการออมเพื่อสร้างแหล่งเงินทุนในชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปใช้ในการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
4. ชุมชน/พื้นที่อื่นที่มีการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ควรให้ความสำคัญกับการสร้างศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้สำหรับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
5. ชุมชน/พื้นที่อื่นที่มีการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ควรมีการวางแผนเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงผู้นำ เพื่อไม่ให้กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้องมียุบสลายในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำ

เอกสารอ้างอิง

- Buranrak, W. (2005). *People's Political Movement : A Case Study of Environment Conservation Group in Udon Thani Province*. Thesis, Master of Political Science degree for Politics and Government in Graduate School, Chiang Mai University, Chiang Mai. (In Thai)
- Krivart, K. (2015). "The Community Democracy Blossom in Northeast Region of Thailand" In *Proceeding from The Second (2nd) National and International Conference on Quality in Management and Innovation*. July 18th 2015 (pp.87-101). Bangkok : Siam Technology College. (In Thai)
- _____. (2013). "The Community Democracy Blossom in Northeast Region Community In Thailand" In *Proceeding from The Fourteen (14th) Nation Conference on Political Science and Public Administration*. November 27th-28th 2013 (pp.1499-1513). Ubon Ratchathani : Ubon Ratchathani University. (In Thai)
- Krivart, K., et al., (2018). *Problem-Based Learning Process for Empowerment Promotion of Community in the Eastern*. Chonburi : Research Grant of Burapha University through National Research Council of Thailand. (In Thai)

- Phanitikun, P. (2011). *Guidelines for Issuing Ordinances/ Ordinances of Local Government Organizations to Support Residential Development and Arable Land*. Bangkok : Community Organizations Development Institute (Public Organization). (In Thai)
- Pintobtang, P. (2013). *The Study on Community Democracy*. Bangkok : Political Development Fund for Civil Sector Commission Bureau, Political Development Council. (In Thai)
- Social Data-based and Indicator Development Office. (2010). *Situation Regarding Poverty of Thailand in 2010*. Bangkok : Office of the National Economic and Social Development Council. (In Thai)
- Usuprat, P., et al., (2013). *Laem Yai : Reviving Communities for Resource Management*. Bangkok : Amarin Printing & Publishing Public. (In Thai)
- Watcharakietisak, T. (2016). "Community Economic Strengthening by Developing Community Enterprise Group at Tambonpolsongkarm Administration Organization, Nonsung District, Nakhonratchasima Province". *Journal of Business Administration, The Association of Private Higher Education Institutions of Thailand Under the Patronage Of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn*, 5(1), 43-54. (In Thai)

ผู้เขียนบทความ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษฎเชต ไกรवास

ดร.เอกลักษณ์ ณัฏฐสิทธิ์

นางสาวอาภาภรณ์ สุขหอม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำวิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ

E-mail : dr.phukit@hotmail.com

อาจารย์ ประจำวิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ

นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต

มหาวิทยาลัยบูรพา เลขที่ 169 ถนนลงหาดบางแสน

ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 20131